JAMOAVIY SPORT TURLARIDA SAMARALI LIDERLIK VA JAMOA MUVAFFAQIYATI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Sadirbayeva Asiya Jetker qizi
Nukus davlat pedagogika Instituti,
Pedagogika-psixologiya va ijodiy ta'lim fakulteti
jismoniy madaniyat yo'nalishi 2-bosqich talabasi
E-mail: asiyosadirbayeva@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21350067

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamoaviy sport turlarida samarali liderlikning jamoa muvaffaqiyatiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Zamonaviy sportda yuqori natijalarga erishish nafaqat sportchilarning individual mahorati, balki jamoa ichidagi o'zaro munosabatlar, liderlik sifati, motivatsiya va hamkorlik darajasiga ham bog'liqdir. Tadqiqotda liderlik tushunchasining sport jamoalaridagi o'rni, murabbiy va jamoa sardorining boshqaruv faoliyati, psixologik muhitni shakllantirishdagi ahamiyati hamda jamoaviy muvaffaqiyat omillari yoritilgan. Shuningdek, transformatsion liderlik, demokratik boshqaruv va sport psixologiyasi yondashuvlari asosida samarali liderlik mexanizmlari tahlil qilingan. Maqola natijalari sport jamoalarida liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish yuqori natijadorlik, jamoaviy birdamlik va barqaror sport muvaffaqiyatiga xizmat qilishini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar: liderlik, jamoaviy sport, sport jamoasi, murabbiylik, motivatsiya, jamoaviy birdamlik, sport psixologiyasi, transformatsion liderlik, samaradorlik.

Abstract. This article scientifically and theoretically analyzes the impact of effective leadership on team success in team sports. Achieving high results in modern sports depends not only on the individual skills of athletes, but also on the level of interpersonal relationships within the team, leadership quality, motivation and cooperation. The study highlights the role of the concept of leadership in sports teams, the importance of the coach and team captain in the management activities, the formation of a psychological environment, and the factors of team success. Also, effective leadership mechanisms are analyzed based on the approaches of transformational leadership, democratic management and sports psychology. The results of the article show that the development of leadership competencies in sports teams contributes to high performance, team cohesion and sustainable sports success.
Key words: leadership, team sport, sports team, coaching, motivation, team cohesion, sports psychology, transformational leadership, effectiveness.

Аннотация. В данной статье научно и теоретически анализируется влияние эффективного лидерства на успех команды в командных видах спорта. Достижение высоких результатов в современном спорте зависит не только от индивидуальных навыков спортсменов, но и от уровня межличностных отношений внутри команды, лидерских качеств, мотивации и сотрудничества. В исследовании освещается роль концепции лидерства в спортивных командах, важность тренера и капитана команды в управленческой деятельности, формирование психологической среды и факторы успеха команды. Также анализируются механизмы эффективного лидерства на основе подходов трансформационного лидерства, демократического управления и спортивной психологии. Результаты статьи показывают, что развитие лидерских компетенций в спортивных командах способствует высокой результативности, сплоченности команды и устойчивому успеху в спорте.

Ключевые слова: лидерство, командный спорт, спортивная команда, тренерская работа, мотивация, сплоченность команды, спортивная психология, трансформационное лидерство, эффективность.

Kirish. Bugungi kunda jismoniy madaniyat va sport sohasi jamiyat taraqqiyotining muhim ijtimoiy-madaniy institutlaridan biri sifatida rivojlanib bormoqda. Sport nafaqat insonning jismoniy imkoniyatlarini rivojlantirish, balki shaxsning psixologik barqarorligi, ijtimoiy faolligi, jamoada ishlash qobiliyati va liderlik sifatlarini shakllantirish vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, jamoaviy sport turlarida, jumladan futbol, basketbol, voleybol, gandbol, xokkey va boshqa sport yo‘nalishlarida yuqori natijalarga erishish jarayoni individual sport mahoratidan tashqari, jamoa ichidagi o‘zaro munosabatlar, samarali boshqaruv, psixologik uyg‘unlik va liderlik omillariga bevosita bog‘liqdir. Zamonaviy sportning raqobat muhiti tobora murakkablashib borayotgan bir sharoitda jamoalarning muvaffaqiyati faqat kuchli sportchilarga ega bo‘lish bilan belgilanmaydi. Sport jamoasining barqaror va yuqori natijalarga erishishi ko‘p jihatdan jamoa a’zolarining umumiy maqsad sari birlashishi, vazifalarni to‘g‘ri taqsimlashi, samarali kommunikatsiya o‘rnatishi hamda murakkab vaziyatlarda tez va to‘g‘ri qaror qabul qila olish qobiliyatiga bog‘liq. Ushbu jarayonlarda liderlik muhim boshqaruv va psixologik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Liderlik tushunchasi sport fanlarida keng o‘rganilayotgan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisalardan biri hisoblanadi. Umumiy ma’noda liderlik – bu shaxsning boshqa insonlarga ta’sir ko‘rsatish, ularni umumiy maqsad sari yo‘naltirish, motivatsiya qilish va samarali faoliyatni tashkil etish qobiliyatidir. Sport jamoalarida esa liderlik murabbiy, jamoa sardori yoki tajribali sportchi faoliyati orqali namoyon bo‘lishi mumkin. Samarali lider jamoaning nafaqat tashkiliy faoliyatini, balki uning ruhiy holatini, motivatsiyasini va ichki birdamligini ham boshqaradi. Jamoaviy sport turlarining o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda har bir sportchining individual harakati umumiy natijaga bevosita ta’sir qiladi. Birgina sportchining yuqori mahorati ko‘pincha jamoa g‘alabasini kafolatlamaydi. Aksincha, o‘zaro ishonch, hamkorlik, bir-birini qo‘llab-quvvatlash va umumiy strategiyaga amal qilish yuqori natijalarning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli jamoaviy sportlarda liderlik jamoa a’zolarini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi asosiy omil sifatida qaraladi. Sport psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, samarali liderlik jamoaning psixologik iqlimiga, sportchilarning motivatsiyasiga, o‘ziga bo‘lgan ishonchiga va musobaqadagi barqarorligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ijobiy liderlik uslubiga ega bo‘lgan jamoalarda sportchilar o‘zlarini xavfsiz va qo‘llab-quvvatlangan muhitda his qiladilar, bu esa ularning individual va jamoaviy imkoniyatlarini to‘liq namoyon qilishlariga yordam beradi. Ayniqsa, zamonaviy sportda transformatsion liderlik modeli katta ilmiy qiziqish uyg‘otmoqda. Ushbu yondashuvga ko‘ra, samarali liderlar jamoa a’zolarini faqat boshqaribgina qolmay, balki ularni ruhlantiradi, rivojlantiradi va yuqori maqsadlarga erishishga undaydi. Transformatsion liderlik sport jamoalarida ijodkorlik, tashabbuskorlik, mas’uliyat va o‘zaro ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, demokratik liderlik uslubi ham jamoaviy sportlarda muhim ahamiyatga ega. Demokratik boshqaruv sportchilarni qaror qabul qilish jarayoniga jalb etadi, ularning fikrlarini inobatga oladi va jamoaviy mas’uliyat hissini oshiradi. Bunday yondashuv sportchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirib, jamoa ichidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. Murabbiylik faoliyati ham jamoaviy sportlarda liderlikning muhim ko‘rinishlaridan biridir. Zamonaviy murabbiy nafaqat texnik va taktik bilimlarni beruvchi mutaxassis, balki pedagog, psixolog va lider sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Murabbiyning boshqaruv uslubi sportchilarning motivatsiyasi, jamoaviy birdamligi va musobaqadagi natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli murabbiylarning liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy sport ta’limining

dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Jamoa muvaffaqiyati tushunchasi ham ko‘p qirrali mazmunga ega bo‘lib, faqat g‘alaba yoki sport natijasi bilan cheklanmaydi. U jamoaning ichki uyg‘unligi, sportchilarning psixologik tayyorgarligi, o‘zaro hamkorlik darajasi, umumiy maqsadlarga erishish qobiliyati va uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini ham o‘z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan, samarali liderlik jamoa muvaffaqiyatining muhim prediktorlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston sport tizimida ham jamoaviy sport turlarini rivojlantirish, xalqaro maydonda raqobatbardosh jamoalarni shakllantirish va yosh sportchilarni tayyorlash masalalariga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda sportchilarning nafaqat jismoniy va texnik tayyorgarligi, balki ularning liderlik qobiliyatlari, kommunikativ kompetensiyalari va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy sportda muvaffaqiyatli jamoalar kuchli individual sportchilardan tashqari, samarali liderlik tizimiga ega bo‘lgan jamoalardir. Shunga qaramay, jamoaviy sport turlarida liderlik va jamoa muvaffaqiyati o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish bo‘yicha ayrim ilmiy muammolar mavjud. Jumladan, liderlik uslublarining turli sport turlaridagi ta’siri, jamoa sardorlarining roli, murabbiy va sportchi o‘rtasidagi liderlik munosabatlari hamda liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish metodlarini yanada chuqur tadqiq etish zarur. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy sport jamoalarida yuqori natijalarga erishish uchun samarali liderlik mexanizmlarini ilmiy asosda o‘rganish va amaliyotga joriy etish zarur. Samarali liderlik nafaqat sport natijalarini yaxshilaydi, balki sportchilarning shaxsiy rivojlanishi, jamoaviy madaniyat shakllanishi va sport tashkilotlarining barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi jamoaviy sport turlarida samarali liderlikning jamoa muvaffaqiyatiga ta’sirini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash hamda sport jamoalarida liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali yo‘nalishlarini aniqlash. Tadqiqot natijalari sport pedagogikasi, sport psixologiyasi, murabbiylik metodikasi va jamoaviy sportlarni boshqarish sohalarida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, zamonaviy sport jamoalarining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Jamoaviy sport turlarida samarali liderlik masalasi zamonaviy sport psixologiyasi, sport pedagogikasi va boshqaruv nazariyasining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Sport sohasida yuqori natijalarga erishish jarayoni faqat sportchilarning jismoniy tayyorgarligi, texnik va taktik ko‘nikmalari bilan emas, balki jamoa ichidagi ijtimoiy munosabatlar, psixologik muhit, motivatsiya va liderlik jarayonlarining samaradorligi bilan ham belgilanadi. Ilmiy adabiyotlarda liderlik tushunchasi shaxsning ma’lum bir guruh yoki jamoaga ta’sir ko‘rsatish, ularni umumiy maqsad sari yo‘naltirish, motivatsiya qilish va faoliyat samaradorligini oshirish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Sport jamoalarida esa liderlik o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, unda nafaqat boshqaruv, balki jamoaviy birdamlikni shakllantirish, stressli vaziyatlarda barqarorlikni ta’minlash va sportchilarning individual imkoniyatlarini umumiy maqsadga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chelladurai tomonidan ishlab chiqilgan sport liderligi modeli sport sohasida liderlik jarayonlarini tushuntiruvchi eng muhim nazariy yondashuvlardan biridir. Ushbu modelga ko‘ra, samarali liderlik murabbiy xulq-atvori, sportchilarning kutishlari va vaziyat talablarining o‘zaro moslashuvi natijasida yuzaga keladi. Mazkur yondashuv sport jamoalarida barcha vaziyatlarga mos keluvchi yagona liderlik uslubi mavjud emasligini, balki jamoa xususiyatlari va sportchilarning ehtiyojlariga mos boshqaruv shakli tanlanishi zarurligini ko‘rsatadi.

Transformatsion liderlik va sport jamoalari muvaffaqiyati. Zamonaviy tadqiqotlarda transformatsion liderlik modeli sport jamoalarining samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida ko‘rib chiqilmoqda. Bass va Riggio tadqiqotlariga ko‘ra, transformatsion liderlar

jamoa a’zolarining ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, ularda yuqori maqsadlarga intilish, mas’uliyat va tashabbuskorlik sifatlarini shakllantiradi.

Sport jamoalarida transformatsion liderlik quyidagi asosiy komponentlar orqali namoyon bo‘ladi:

- ideal namuna bo‘lish – liderning o‘z xatti-harakatlari orqali jamoaga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi;
- ilhomlantiruvchi motivatsiya – sportchilarni umumiy maqsad sari ruhlantirish;
- intellektual rag‘batlantirish – sportchilarni mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilishga undash;
- individual yondashuv – har bir sportchining ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, transformatsion liderlik uslubidan foydalanadigan murabbiylar boshqarayotgan jamoalarda sportchilarning motivatsiyasi, o‘zaro ishonchi va jamoaviy birdamligi yuqori bo‘ladi. Bunday jamoalarda sportchilar o‘zlarini faqat ijrochi sifatida emas, balki umumiy muvaffaqiyat uchun mas’ul bo‘lgan faol ishtirokchi sifatida his qiladilar.

Jamoaviy birdamlik va sport natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlik. Sport psixologiyasida jamoaviy birdamlik (team cohesion) tushunchasi jamoa muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biri sifatida o‘rganiladi. Carron va uning hamkasblari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda jamoaviy birdamlik ikki asosiy yo‘nalishda ko‘rib chiqiladi:

1. Vazifaviy birdamlik – jamoa a’zolarining umumiy sport maqsadlariga erishish uchun hamkorlik qilishi;

2. Ijtimoiy birdamlik – jamoa a’zolari o‘rtasidagi ijtimoiy yaqinlik va o‘zaro qo‘llab-quvvatlash darajasi.

Ilmiy tadqiqotlar natijalari yuqori darajadagi birdamlikka ega bo‘lgan jamoalarda kommunikatsiya samaradorligi, motivatsiya va musobaqadagi barqarorlik yuqori bo‘lishini ko‘rsatadi. Samarali lider esa aynan shu birdamlikni shakllantiruvchi asosiy shaxslardan biridir. Lider jamoa ichidagi rollarni aniq belgilaydi, nizolarni boshqaradi va sportchilar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi. Natijada jamoaning umumiy maqsad sari harakat qilish qobiliyati oshadi.

Murabbiylik faoliyati va liderlik kompetensiyalari. Sport jamoalarida murabbiy liderlik tizimining markaziy elementi hisoblanadi. Zamonaviy sport murabbiyi nafaqat texnik va taktik bilimlarni yetkazuvchi mutaxassis, balki pedagog, psixolog va boshqaruvchi sifatida ham faoliyat yuritishi kerak. Horn tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda murabbiyning xulq-atvori sportchilarning motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va sport faoliyatidan qoniqishiga bevosita ta’sir qilishi aniqlangan. Murabbiy tomonidan yaratilgan psixologik muhit sportchilarning rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, zamonaviy murabbiy demokratik boshqaruv uslubidan foydalanib, sportchilarni qaror qabul qilish jarayoniga jalb etishi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishi lozim.

Demokratik va avtoritar liderlik uslublarining sportdagi o‘rni. Sport liderligi tadqiqotlarida turli boshqaruv uslublarining jamoa faoliyatiga ta’siri keng o‘rganilgan. Avtoritar liderlik uslubida barcha qarorlar asosan lider tomonidan qabul qilinadi. Ushbu uslub qisqa muddatli va keskin vaziyatlarda samarali bo‘lishi mumkin, biroq uzoq muddatda sportchilarning mustaqilligi va tashabbuskorligini cheklashi ehtimoli mavjud. Demokratik liderlik esa sportchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bunday uslubda jamoa a’zolarining fikrlari inobatga olinadi, bu esa ularda mas’uliyat va jamoaga tegishlilik hissini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy sport turlarida demokratik va transformatsion liderlik uslublari ko‘pincha yuqori jamoaviy qoniqish, motivatsiya va samaradorlik bilan bog‘liq bo‘ladi.

Sportchilarning psixologik tayyorgarligi va liderlik. Sport natijalariga ta’sir qiluvchi muhim omillardan biri psixologik tayyorgarlik hisoblanadi. Jamoaviy sportlarda sportchilar nafaqat individual bosim, balki jamoaviy mas’uliyat, raqobat stressi va yuqori kutilmalar bilan ham yuzlashadilar. Goleman tomonidan ilgari surilgan emotsional intellekt nazariyasiga ko‘ra, samarali lider o‘z hissiyotlarini boshqara olishi, boshqalarning hissiy holatini tushunishi va ijobiy munosabatlarni shakllantira olishi kerak. Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, samarali liderlik jamoaviy sport turlarida muvaffaqiyatning muhim omillaridan biridir. Liderlik jamoaning psixologik muhitini shakllantiradi, sportchilarning motivatsiyasini oshiradi, o‘zaro hamkorlikni kuchaytiradi va umumiy natijadorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Mavjud ilmiy tadqiqotlar asosan liderlik uslublari, murabbiylik faoliyati va jamoaviy birdamlik masalalariga qaratilgan bo‘lsa-da, zamonaviy sport sharoitida liderlik kompetensiyalarini kompleks rivojlantirish, yosh sportchilarda liderlik sifatlarini shakllantirish va raqamli texnologiyalar yordamida liderlik samaradorligini oshirish masalalari yanada chuqur o‘rganishni talab qiladi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy sport turlarida samarali liderlik jamoa muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy ijtimoiy-psixologik omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy sport tizimida yuqori natijalarga erishish faqat sportchilarning individual jismoniy imkoniyatlari, texnik va taktik tayyorgarligi bilan chegaralanib qolmaydi. Balki jamoa ichidagi munosabatlar, o‘zaro ishonch, kommunikatsiya sifati, motivatsiya darajasi va liderlik jarayonlarining samaradorligi ham bevosita natijalarga ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan, samarali liderlik sport jamoasining ichki imkoniyatlarini birlashtiruvchi va umumiy maqsad sari yo‘naltiruvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy jihatlardan biri shundan iboratki, liderlik jamoaviy sportlarda oddiy boshqaruv jarayoni emas, balki murakkab psixologik va pedagogik hodisa hisoblanadi. Jamoa lideri sportchilar faoliyatini nazorat qilish bilan birga, ularning ruhiy holatini boshqarishi, ishonchini oshirishi, jamoaviy qadriyatlarni shakllantirishi va murakkab vaziyatlarda to‘g‘ri yo‘nalish ko‘rsatishi zarur. Ayniqsa, yuqori bosimli musobaqalar sharoitida liderning vazifasi yanada murakkablashadi, chunki u nafaqat sport natijasiga, balki jamoaning psixologik barqarorligiga ham ta’sir qiladi. Jamoaviy sport turlarining o‘ziga xos xususiyati shundaki, har bir sportchining faoliyati boshqa jamoa a’zolari bilan chambarchas bog‘langan. Futbol, basketbol, voleybol va boshqa jamoaviy sportlarda individual mahorat muhim bo‘lsa-da, yakuniy natija jamoaviy hamkorlik darajasi bilan belgilanadi. Shu sababli samarali liderlik sportchilarning individual qobiliyatlarini yagona strategik maqsadga yo‘naltirish imkonini beradi. Kuchli liderga ega jamoalarda sportchilar o‘z vazifalarini aniq tushunadi, bir-birini qo‘llab-quvvatlaydi va umumiy natija uchun mas’uliyatni his qiladi. Tadqiqot natijalari transformatsion liderlik uslubining jamoaviy sportlarda alohida ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Transformatsion lider sportchilarga faqat topshiriq beruvchi shaxs emas, balki ularni rivojlantiruvchi, ruhlantiruvchi va yuqori maqsadlarga undovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Bunday liderlik uslubi sportchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini oshiradi va jamoaviy mas’uliyat hissini rivojlantiradi. Transformatsion liderlikning muhim jihatlaridan biri – sportchilarda mustaqil fikrlash va tashabbuskorlikni shakllantirishdir. An’anaviy boshqaruv usullarida sportchilar ko‘pincha murabbiy yoki sardor ko‘rsatmalarini bajaruvchi sifatida qaralgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvlarda ular jamoaning faol subyekti sifatida ko‘rilmoqda. Bu esa sportchilarning qaror qabul qilish qobiliyatini, muammoli vaziyatlarda mustaqil harakat qilish ko‘nikmasini va strategik fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Muhokama jarayonida aniqlangan yana bir muhim omil – liderlik va jamoaviy birdamlik o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlikdir. Jamoaviy birdamlik sportchilarning bir-biriga bo‘lgan ishonchi, umumiy maqsadlarga sodiqligi va jamoaga mansublik hissi bilan belgilanadi. Samarali lider ushbu omillarni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. U jamoa ichidagi

nizolarni kamaytiradi, sportchilar o‘rtasidagi ijobiy munosabatlarni rivojlantiradi va yagona jamoaviy madaniyatni yaratadi.

Zamonaviy sportda emotsional intellekt ham samarali liderlikning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda. Emotsional intellektga ega lider o‘z hissiyotlarini boshqara oladi, jamoa a’zolarining ruhiy holatini tushunadi va nizoli vaziyatlarni samarali hal qiladi. Bu ayniqsa yuqori bosimli musobaqalarda jamoaning barqarorligini ta’minlashda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, tadqiqot natijalari kommunikatsiya jarayonining liderlik samaradorligidagi o‘rnini ko‘rsatadi. Samarali kommunikatsiya jamoa ichidagi tushunmovchiliklarni kamaytiradi, taktik vazifalarni aniq bajarishga yordam beradi va sportchilar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi. Liderning fikrni aniq yetkazishi va sportchilarni tinglay olishi jamoa muvaffaqiyatining muhim shartlaridan biridir. Bugungi kunda sport jamoalarida raqamli texnologiyalardan foydalanish ham liderlik jarayonlarini takomillashtirish imkonini bermoqda. Videoanalitika, sport monitoring tizimlari va ma’lumotlarni tahlil qilish vositalari murabbiy va liderlarga jamoa faoliyatini chuqurroq baholash imkonini beradi. Ushbu texnologiyalar yordamida sportchilarning individual va jamoaviy kamchiliklarini aniqlash hamda samarali strategiyalar ishlab chiqish mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar insoniy liderlik omilining o‘rnini bosa olmaydi. Jamoada ishonch, hurmat, motivatsiya va ruhiy qo‘llab-quvvatlash kabi omillar faqat insonlar o‘rtasidagi samarali munosabatlar orqali shakllanadi. Shuning uchun zamonaviy sport boshqaruvida texnologik imkoniyatlar va inson markazli liderlik uyg‘unlashtirilishi lozim. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, samarali liderlik jamoaviy sport muvaffaqiyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Kuchli liderga ega jamoalarda sportchilar o‘rtasida yuqori darajadagi hamkorlik, motivatsiya va psixologik barqarorlik shakllanadi. Bunday jamoalar nafaqat yuqori sport natijalariga erishadi, balki uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Shu sababli zamonaviy sport tayyorgarligi jarayonida sportchilarning jismoniy, texnik va taktik ko‘nikmalari bilan bir qatorda liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishga ham alohida e’tibor qaratish zarur. Samarali liderlikni shakllantirish orqali sport jamoalarining ichki imkoniyatlarini to‘liq namoyon qilish, xalqaro maydonda raqobatbardoshligini oshirish va barqaror muvaffaqiyatga erishish mumkin.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, jamoaviy sport turlarida samarali liderlik jamoa muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy sportning rivojlanishi natijasida yuqori natijalarga erishish jarayoni faqat sportchilarning jismoniy tayyorgarligi, texnik va taktik mahorati bilan emas, balki jamoa ichidagi psixologik muhit, o‘zaro hamkorlik, motivatsiya va liderlik jarayonlarining samaradorligi bilan ham chambarchas bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, liderlik jamoaviy sportlarda oddiy boshqaruv vositasi emas, balki sportchilarni umumiy maqsad sari birlashtiruvchi, ularning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqaruvchi va jamoaviy ruhni shakllantiruvchi murakkab ijtimoiy-psixologik jarayondir. Samarali lider jamoa a’zolarining individual qobiliyatlarini uyg‘unlashtirib, ularni yagona strategik maqsadga yo‘naltiradi hamda musobaqa jarayonida barqaror faoliyat yuritish imkonini yaratadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, transformatsion liderlik uslubi jamoaviy sportlarda eng samarali boshqaruv yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Ushbu liderlik modeli sportchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi, ularda mas’uliyat hissini shakllantiradi, mustaqil fikrlash va tashabbuskorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Transformatsion lider sportchilarni faqat natijaga erishishga emas, balki o‘z ustida ishlashga, jamoaviy qadriyatlarni hurmat qilishga va umumiy muvaffaqiyat uchun harakat qilishga undaydi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, zamonaviy sportda raqamli texnologiyalar va tahliliy vositalardan foydalanish liderlik samaradorligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Videoanalitika, sport monitoring tizimlari va ma’lumotlar tahlili murabbiylarga jamoa faoliyatini chuqurroq baholash, individual va jamoaviy kamchiliklarni aniqlash hamda samarali strategiyalar ishlab

chiqishga yordam beradi. Biroq texnologiyalar insoniy liderlik omillarini – ishonch, muloqot va psixologik qo‘llab-quvvatlashni to‘liq almashtira olmaydi. Xulosa qilib aytganda, jamoaviy sport turlarida samarali liderlik jamoa muvaffaqiyatining strategik omili hisoblanadi. Kuchli liderlik tizimiga ega bo‘lgan jamoalarda sportchilarning motivatsiyasi yuqori bo‘ladi, o‘zaro hamkorlik rivojlanadi va umumiy maqsadlarga erishish imkoniyatlari kengayadi. Shu sababli sport tashkilotlari, ta’lim muassasalari va murabbiylar tayyorlash tizimida liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Kelgusidagi tadqiqotlarda turli sport turlarida liderlik uslublarining samaradorligini qiyosiy o‘rganish, yosh sportchilarda liderlik sifatlarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqish hamda raqamli texnologiyalar asosida liderlikni baholash tizimlarini takomillashtirish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership*. Lawrence Erlbaum Associates.
2. Chelladurai, P. (2014). *Managing Organizations for Sport and Physical Activity: A Systems Perspective*. Routledge.
3. Carron, A. V., Brawley, L. R., & Widmeyer, W. N. (1998). *The Measurement of Cohesiveness in Sport Groups*. Fitness Information Technology.
4. Weinberg, R. S., & Gould, D. (2019). *Foundations of Sport and Exercise Psychology* (7th ed.). Human Kinetics.
5. Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice* (9th ed.). SAGE Publications.
6. Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (8th ed.). Pearson Education.
7. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. Guilford Press.
8. Côté, J., & Gilbert, W. (2009). An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. *International Journal of Sports Science & Coaching, 4*(3), 307–323.
9. Horn, T. S. (2008). *Advances in Sport Psychology* (3rd ed.). Human Kinetics.
10. Chelladurai, P., & Saleh, S. D. (1980). Dimensions of leader behavior in sports: Development of a leadership scale. *Journal of Sport Psychology, 2*(1), 34–45.
11. Cotterill, S. T., & Fransen, K. (2016). Athlete leadership in sport teams: Current understanding and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology, 9*(1), 116–133.
12. Fransen, K., Vanbeselaere, N., De Cuyper, B., Vande Broek, G., & Boen, F. (2014). The myth of the team captain as principal leader. *Journal of Sports Sciences, 32*(14), 1389–1397.
13. Gould, D., & Voelker, D. K. (2010). Youth sport leadership development: Leveraging the sports captaincy experience. *Journal of Sport Psychology in Action, 1*(1), 1–14.
14. Jowett, S., & Cockerill, I. M. (2003). Olympic medallists’ perspective of the athlete–coach relationship. *Psychology of Sport and Exercise, 4*(4), 313–331.
15. Mageau, G. A., & Vallerand, R. J. (2003). The coach–athlete relationship: A motivational model. *Journal of Sports Sciences, 21*(11), 883–904.
16. Smoll, F. L., & Smith, R. E. (2006). *Children and Youth in Sport: A Biopsychosocial Perspective*. Kendall/Hunt Publishing.
17. Vealey, R. S. (2005). *Best Practice for Youth Sport*. Human Kinetics.
18. International Olympic Committee. (2021). *Olympism and the Olympic Movement: Sustainable Sport Development Framework*. IOC.
19. UNESCO. (2015). *Quality Physical Education: Guidelines for Policy Makers*. UNESCO Publishing.

20. Mirziyoyev, Sh. M. (2021). *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti.
21. O‘zbekiston Respublikasi Sport vazirligi. (2023). *Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish strategiyasi*. Toshkent.
22. Artner, A., & Steinberg, L. (2020). Leadership and team performance in sport organizations. *Sport Management Review, 23*(4), 678–690.
23. Fransen, K., Haslam, S. A., Steffens, N. K., Vanbeselaere, N., De Cuyper, B., & Boen, F. (2020). Believing in “us”: Exploring collective leadership in sports teams. *Sport, Exercise, and Performance Psychology, 9*(2), 129–144.
24. Cruickshank, A., & Collins, D. (2012). Culture change in elite sport performance teams. *International Journal of Sports Science & Coaching, 7*(1), 161–173.